

VODIČ

ZA VRŠNJAČKE EUDUKATORE

KOJI RADE NA SVEOBUHVAATNOJ
SEKSUALNOJ EDUKACIJI
SA IZBEGLICAMA
U SRBIJI

VODIČ

ZA VRŠNJAČKE EUDUKATORE

KOJI RADE NA SVEOBUHVAATNOJ
SEKSUALNOJ EDUKACIJI
SA IZBEGLICAMA
U SRBIJI

BEOGRAD, 2018

Asocijacija za seksualno i reproduktivno zdravlje Srbije uz podršku Međunarodne federacije za planirano roditeljstvo (IPPF) je razvila vodič za vršnjačke edukatore koji rade na sveobuhvatnoj seksualnoj edukaciji sa izbeglicama u Srbiji.

Od svog osnivanja 2002. godine, Asocijacija za seksualno i reproduktivno zdravlje Srbije - SRH Srbija radi na kreiranju okruženja koje će biti oslobođeno diskriminacije i rodno ravnopravno, u kojem će oni moći da se razvijaju, napreduju i, podržavajući njihov slobodan izbor, donose informisane odluke u pogledu različitih aspekata života, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje.

Vodič je razvijen u sklopu projekta pod nazivom “Improvement of SRHR and access to relevant services of refugee youth through provision of CSE program and establishment of the refugees/migrants peer-educators”.

.....

Štampano 2018.

SADRŽAJ:

	UVOD	5
1	ŠTA JE VRŠNJAČKA EDUKACIJA?	7
2	SEKSUALNO ZDRAVLJE	10
3	SAVETI ZA RAD SA IZBEGLICAMA	13
4	IZBEGLICE I SEKSUALNO ZDRAVLJE	19

UVOD

Priručnik za „Vršnjačke edukatore koji rade na sveobuhvatnoj seksualnoj edukaciji sa izbeglicama u Srbiji“ služi ako referentni materijal za vršnjačke edukatore koji se bave radom sa izbegličkom populacijom.

Vršnjačkom edukacijom se utiče na mišljenje vršnjaka u pogledu toga šta jeste a šta nije ispravno i prihvatljivo, naročito kada se radi o osetljivim temama kao što su seksualnost, reproduktivno zdravlje i rodna pitanja. Ovaj pristup – vršnjačka edukacija – je postao popularna strategija u nastavi sveobuhvatne seksualne edukacije. U vršnjačkoj edukaciji, adolescenti i adolescentkinje se sastaju kako bi razgovarali o nekoj temi koja ih sve interesuje. Učesnici razmenjuju obilje informacija koje doprinose njihovom učenju.

Vršnjačka edukacija nudi mnoge prednosti u dostavljanju prijateljskih informacija i pružanju savetodavnih usluga u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem, planiranjem porodice, i sprečavanjem rodno zasnovanog nasilja. Vršnjačka edukacija je lično iskustvo koje se zasniva na međusobnom poverenju. Dostupno je, i ne moralizuje, ne osuđuje niti propisuje. Ove prednosti se možda ne mogu naći kod tradicionalnih načina podučavanja. Vršnjačka edukacija je dokazano efikasna, budući da učesnici ne doživljavaju vršnjačke edukatore kao lica od autoriteta.

Ovaj priručnik pruža informacije i smernice za razumevanje onih tema koje su od važnosti u pružanju sveobuhvatne seksualne edukacije vršnjacima.

Vršnjačka edukacija, u kontekstu ovog priručnika, predstavlja proces u kom dobro obučeni i motivisani mladi ljudi sprovode neformalne ili organizovane aktivnosti sa svojim vršnjacima tokom određenog vremenskog perioda, sa ciljem da im razviju znanja, stavove, uverenja i veštine, i omoguće im da budu odgovorni za, i da zaštite sopstveno zdravlje.

1.

**ŠTA JE VRŠNJAČKA
EDUKACIJA?**

Vršnjačka edukacija podrazumeva interakciju među ljudima koji su na neki način slični, što može da bude pozitivna snaga za širenje ideja i menjanje stavova i ponašanja.

Pored toga što su okrenuti ka prenošenju znanja, pristupi vršnjačke edukacije obično imaju za cilj da podignu samopouzdanje i socijalnu kompetenciju onih kojima je edukacija namenjena. Tim pristupima se razvijaju veštine koje učesnicima omogućavaju da donose informisane odluke. Pristupi vršnjačke edukacije se često koriste kod mladih ljudi, i shvataju se kao dragocen način razmene informacija i veština sa marginalizovanim grupama.

Vršnjačka edukacija može da se odvija u malim grupama ili kroz individualne kontakte u raznim okruženjima: u školama i na univerzitetima, u klubovima i crkvama, na radnim mestima, na ulici ili u prihvatilištu, ili na bilo kom mestu na kom se okupljaju mladi. Vršnjačka edukacija koristi uticaj vršnjaka na pozitivan način.

Kredibilitet vršnjačkih edukatora u očima njihove ciljne grupe predstavlja zaista važan osnov za razvoj vršnjačke edukacije. Mladi koji učestvuju u inicijativama vršnjačke edukacije često hvale činjenicu da se informacije lakše prenose zbog prošlih iskustava i interesovanja koja su edukatorima i pripadnicima ciljne grupe zajednička, kao što su ukus u muzici i javnim ličnostima, korišćenje jezika, porodične teme (problem sa braćom i

sestrama, borba za nezavisnost, itd.) i zahtevi uloga (student, član tima, itd.). Mladi vršnjački edukatori se ređe shvataju kao lica od autoriteta, koja drugima, sa stanovišta osude, „popuju“ o tome kako bi trebalo da se ponašaju. Umesto toga, proces vršnjačke edukacije se shvata kao prihvatanje saveta od prijatelja „koji poznaje stvari“, i koji ima slične nedoumice i na sličan način shvata kako je to biti mlad.

Mladi od svojih vršnjaka dobijaju mnoštvo informacija o pitanjima koja su naročito osetljiva ili predstavljaju kulturnološki tabu.

Vršnjačka edukacija je isto tako i način da se mladi ljudi osnaže: on im nudi priliku da učestvuju u aktivnostima koje na njih utiču i da dođu do informacija i usluga koje su im potrebne kako bi zaštitili svoje zdravlje.

Ljudi su spremniji da traže savete i prihvataju sugestije od prijatelja koji su im slični po godinama, obrazovanju i interesovanjima. Mladi ljudi su obično spremni da saslušaju svoje vršnjake, naročito kada je reč o osetljivim temama. Vršnjačka edukacija je pristup koji se služi ovom psihologijom komfora u edukaciji pojedinaca, npr. za potrebe promocije zdravlja. Mladi predvodnici tima, tj. oni koji su poštovani ili uticajni među mladima (vršnjački edukatori) se biraju/obučavaju kako bi stekli znanja i veštine neophodne za promociju onih znanja i veština koje doprinose očuvanju zdravlja, među njihovim vršnjacima, pa i u širem društvu.

1.

ŠTA JE VRŠNJAČKA EDUKACIJA?

Drugim rečima, vršnjačka edukacija je proces u kom se pojedinci sa sličnim životnim iskustvima i socioekonomskim statusom nezvanično sastaju kako bi razgovarali o pitanjima od zajedničkog interesa, promovisali pozitivno ponašanje, i navodili vršnjake da otvoreno govore o svojim iskustvima, razmenjuju mišljenja i pronalaze rešenja. Očekuje se da taj proces vodi ka donošenju ispravne odluke koja bi mogla da vodi ka praksi zdravog i odgovornog ponašanja.

Vršnjačka edukacija koristi niz interaktivnih tehnika: brejnstorming, diskusije u manjim grupama, analize pojedinačnih slučajeva, kvizovi, itd. Vršnjačka edukacija može da se organizuje bilo u vidu grupnih aktivnosti ili razgovora u četiri oka na različitim lokacijama, kao što su prihvatni centri, ulice, ili na bilo kom drugom mestu na kom se okupljaju mladi migranti.

2.

SEKSUALNO ZDRAVLJE

U ovom poglavlju ukratko su definisani neki od osnovnih termina u vezi sa seksualnim zdravljem, koji se koriste u pružanju sveobuhvatne seksualne edukacije izbegličkoj populaciji.

Seksualno zdravlje

„stanje fizičkog, emocionalnog, mentalnog i društvenog blagostanja u vezi sa seksualnošću; to nije samo odsustvo bolesti, disfunkcije ili slabosti. Seksualno zdravlje zahteva pozitivan i na poštovanju zasnovan pristup seksualnosti i seksualnim odnosima, kao i mogućnost doživljavanja prijatnih i bezbednih seksualnih iskustava, bez prisile, diskriminacije i nasilja“

Pol (eng. sex)

Reč „pol“ se odnosi na biološke karakteristike koje ljudska bića određuju kao osobe muškog odnosno osobe ženskog pola. Koristi se i da označi seksualnu aktivnost.

Rod

„Pol“ se odnosi na društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra odgovarajućim za muškarce i žene. Izrazi „muški“ i „ženski“ su polne kategorije, dok su izrazi „maskulin“ i „feminin“ rodne kategorije. Ideje o rodu se znatno razlikuju od društva do društva. Rod može da se ispolji kroz predstavu o sebi (rodni identitet) ili kroz ponašanje (društvena rodna uloga).

Seksualnost

„Seksualnost je centralni aspekt ljudskog iskustva tokom čitavog života, i obuhvata seks, rodne identitete i uloge, seksualno opredeljenje, erotičnost, zadovoljstvo, intimnost i reprodukciju. Seksualnost se doživljava i izražava u mislima, fantazijama, željama, verovanjima, stavovima, vrednostima, ponašanjima, praksama, ulogama i odnosima.“

Seksualni identitet

Ljudska populacija nije podeljena samo na muškarce i žene. Lični seksualni profil ima nekoliko komponenti: fizički izgled tog lica (hromozomni pol, reproduktivni organi i genitalije), njegov rodni identitet (kako se ponašaju), njihova seksualna orijentacija (koji pol ih privlači). Ove četiri komponente postoje nezavisno jedna od druge. Neko može da ispolji bilo koju varijaciju svakog od gore navedenih, u bilo kojoj kombinaciji

Seksualna orijentacija

se odnosi na seksualnu ili emotivnu privlačnost koju neko oseća prema osobama istog roda (orijentacija gejeva ili lezbejki), drugog roda (heteroseksualna orijentacija), ili oba roda (biseksualna orijentacija). Izraz 'homoseksualnost' se često koristi da opiše seksualnu orijentaciju muškaraca i žena koje privlače osobe istog pola – mi u ovoj publikaciji koristimo izraz „gej i lezbejska seksualnost“.

Transrodne osobe

ovaj izraz se koristi da opiše osobe koje imaju neodoljiv osećaj da njihov rodni identitet nije u skladu sa fiziološkim karakteristikama pola sa kojim su rođeni. Usled toga, neki ljudi traže „rodno prilagođavanje“, što obično podrazumeva hormonsku terapiju i/ili hiruršku intervenciju (poznatu kao operacija rodnog prilagođavanja), kako bi svoje fizičke karakteristike uskladili sa svojim rodnim identitetom. Neke definicije transrodnih osoba uključuju transseksualne osobe, interseksualne osobe (ili hermafrodite) i evnuhe.

Seksualno nasilje

„svaki seksualni čin, pokušaj da se dobije seksualni čin, neželjeni seksualni komentari ili udvaranje, ili radnje usmerene ka trgovini ili na neki drugin način usmerene kao seksualnosti nekog lica upotrebom prinude, od strane bilo kog lica bez obzira na to u kakvoj je vezi sa žrtvom, u bilo kom okruženju, uključujući ali ne ograničavajući se na kuću i radno mesto.“

„Prinuda“ može da pokriva čitav spektar primene sile. Pored fizičke sile, prinuda može da uključuje i pretnje, zastrašivanje, ucenu i radnje izvršene u situacijama kada neko nije u stanju da pristane na nešto – recimo ukoliko je pijan, drogirani, ili spava ili nije u stanju da shvati šta se događa. Prinuda može da uključuje silovanje unutar i van braka, seksualno zlostavljanje, prisilni brak, oduzimanje prava korišćenja kontracepcije, prisilni abortus, žensko genitalno sakaćenje, obavezne provere nevinosti, i prinudni seks rad i trgovinu ljudima radi seksualne eksploatacije.

3.

SAVETI ZA RAD SA IZBEGLICAMA

Ne polazite od pretpostavki

Mnogi faktori utiču na seksualno zdravlje ljudi i na njihove stavove i iskustva u vezi sa seksom i seksualnim zdravljem. Dobro je te faktore imati u vidu koliko god je to moguće. Međutim, vi ne možete da predvidite kakvo će biti iskustvo bilo kog pojedinca ili grupe, ili šta će oni misliti o seksu i pitanjima u vezi sa seksualnim zdravljem. Njihova uverenja ili prakse se možda neće poklapati sa onima koja su uobičajena u njihovoj zajednici. Njihovi prioriteti mogu da budu drugačiji od vaših, ili oni možda nisu spremni da se bave nekim pitanjem seksualnog zdravlja koje se vama čini hitnim. Oni mogu da smatraju normalnom neku praksu koja kod vas izaziva zabrinutost.

Postavljajte pitanja

Neki ljudi izbegavaju postavljanje pitanja o seksualnom zdravlju zato što ne žele da ispadni neviđavni ili da uvrede. Najbolje je ljude pitati šta im je važno, i naći načina da se povede razgovor tako da oni mogu da se izraze i da vam stave do znanja šta smatraju prikladnim ili neprikladnim.

Ljudi koji rade sa pojedinačnim klijentima ili sa članovima zajednice i grupama mogu da smisle uviđavna pitanja koja im pomažu da istraže potencijalno teške oblasti. Isto tako je važno zatražiti savet od predstavnika organizacija izbegličkih zajednica u vezi sa pitanjima seksualnog zdravlja od uticaja na njihovu

zajednicu, i šta je ono o čemu ljudi brinu. Ponekad tumači mogu da daju korisne informacije o kulturi i verovanjima. Stvaranje tih odnosa će vam pomoći da saznate koja pitanja da postavite i kako najbolje da ih sročite – ali uvek imajte na umu da je svako pojedinac sa svojim sopstvenim vrednostima i shvatanjima.

Budite jasni i izričiti što se tiče poverljivosti

mnoge izbeglice nerado pričaju o problemima seksualnog zdravlja zbog bojazni da će se u njihovoj zajednici saznati za njihova iskustva ili ponašanje. Možda nisu rekli članu uže porodice šta im se dogodilo. Neke žrtve silovanja recimo nisu u stanju da to kažu svojim partnerima. Lezbejke i gej muškarci mogu da se plaše represalija u svojoj zajednici.

Klijente i korisnike usluga je neophodno uveriti u pogledu poštovanja poverljivosti informacija. Trebalo bi da postoji politika poverljivosti informacija, a osoblje, volonteri i tumači bi trebalo to da znaju. Trebalo bi da postoji neki privatni prostor gde ljudi mogu da govore tako da ih ne čuju drugi klijenti. Isto tako bi trebalo jasno staviti do znanja da poverljivost ne znači tajnost – da informacije mogu da se saopštavaju u okviru nekog tima ili strukture upravljanja, i da u određenim slučajevima postoji pravna obaveza kršenja poverljivosti.

Pružite informacije i mogućnost izbora

Mnoge izbeglice ne znaju koja to prava ili obaveze imaju u ovoj zemlji. Mnogi nisu svesni usluga koje im se nudi, niti kako da dođu do njih. Neki se plaše da bi stupanjem u kontakt sa tim uslugama mogli da ugroze svoj zahtev za azil. Neki su imali tek malo seksualne i edukacije o odnosim u njihovoj zemlji porekla, te kultura, ponašanje i lečenje u UK mogu da im se čine drugačijim od onog na šta su navikli. Ponekad su informacije koje kruže o seksualnom zdravlju zbunjujuće ili netačne. Tačne informacije bi, koliko god je to moguće, ljudima trebalo pružati na njihovom maternjem jeziku, preko tumača i u saradnji sa osobljem i predstavnicima zajednice, koji govore druge jezike. Prevedene informacije, bilo pisane ili audio, su korisne, ali je njihova izrada skupa.

Informacije o seksualnom zdravlju bi trebalo pružiti u različitim kontekstima, koristeći razne tehnike i medije. Kada ljudi imaju pristup pouzdanim informacijama iz različitih izvora, imaju više vremena i prilike da ih usvoje ono što su saznali i da sagledaju svoje mogućnosti.

Izgradite poverenje

Poverenje je važno kako bi azilanti i izbeglice mogli da govore o svojim iskustvima i potrebama u pogledu seksualnog zdravlja. Zbog progona u svojoj zemlji porekla, mnogi su sumnjičavim prema licima od autoriteta, i nisu sigurni kome da veruju. Mogu da se plaše osude, ili da će doći do kršenja načela

poverljivosti. Možda im je potrebno vremena da odluče da je pružalac usluga pouzdan i u stanju da im pruži potrebnu podršku i informacije. Možda žele da budu sigurni da će mere biti preduzete samo uz njihovu saglasnost.

Što se tiče ljudi koji rade na nivou zajednice, važno je da oni budu pouzdani i da ne stvaraju očekivanja. Izbeglice i azilanti možda misle da ništa zapravo neće biti učinjeno za njihovu zajednicu – recimo, da finansiranje namenjeno nekoj grupi iz te zajednice, neće biti realizovano. Pomoć sa problemima u stvaranju kapaciteta može jednoj zajednici da pruži veću autonomiju, te samim tim i veće pravo odlučivanja o onome što se dešava, što zauzvrat može da ojača odnose i stvori poverenje.

Kako bi neka organizacija bila vredna poverenja, neophodno je da bude jasna i dosledna u svojim ciljevima i pristupu, a poštena u pogledu svojih ograničenja. Dobro je da osoblje i uprava zastanu i uvere se da svi imaju istu viziju toga što rade, i kako to postižu.

Budite dostupni

Rad na terenu, mesto pružanja usluga, radno vreme, sistemi zakazivanja sastanaka, vrste ponuđenih aktivnosti i obezbeđenje dečjeg dnevnog boravka su faktori koji utiču na to ko će koristiti vašu uslugu. Svest o različitim potrebama delova izbegličke populacije, kao što su muškarci i žene, ili različite starosne grupe, mogu da vam budu od pomoći prilikom osmišljavanja usluga i projekata koji su korisni i dos-

tupni. Budite sigurni da azilanti i izbeglice znaju šta možete da im ponudite, i da smatraju da mogu da stupe u kontakt sa vama.

Kontrolišite otkrivanje informacija

Mnoge izbeglice su iskusile seksualno nasilje i druge oblike gubitka ili trauma. Neki su HIV pozitivni ili imaju sidu. Ponekad je potrebno dosta hrabrosti da bi se pričalo o takvim iskustvima. Ti ljudi mogu da se odluče da to kažu zdravstvenom radniku ili savetniku, ili da se povere nekom ko je stekao njihovo poverenje – kao što je radnik u zajednici, tumač, volonter ili verski vođa.

Uključite izbeglice i azilante

Konsultacije i uključivanje su ključni za sprovođenje delotvornih inicijativa za promociju seksualnog zdravlja, i adekvatno zbrinjavanje. Postoje mnogi načini da se postigne uključivanje, od istraživanja u okviru zajednice do finansiranja projekata pod vođstvom zajednice. Rad sa organizacijama izbegličkih zajednica može da bude vrlo produktivan, ali morate da imate na umu da te grupe često nemaju dovoljno resursa. Nadalje, nije svako deo neke organizacije zajednice. Potrebni su dodatni naponi kako bi se doprlo do onih koji su u najvećoj meri marginalizovani.

Podižite svest i vodite kampanje

Pozitivno seksualno zdravlje za sve može da se postigne borbom protiv nejednakosti, i

sistema, politika i ljudi koji tlače ili diskriminišu.

Jezičke barijere

Jezik i tumačenje su pitanja koja se uvek nađu na vrhu liste prepreka sa kojima se suočavaju azilanti i izbeglice, naročito kada pokušavaju da pristupe uslugama. Prečesto je slučaj da organizacije nemaju budžet, a ponekad ne postoji ni spremnost ni razumevanje, za angažovanje stručnih tumača. Pokušavaju da se snađu i bez tumača, ili traže od klijenata da sa sobom dovedu prijatelje ili članove porodice.

Kada je u pitanju seksualno zdravlje, komunikacije postaje još teža, zbog osetljivosti same teme, a i zbog toga što mnogi jezici nemaju odgovarajući rečnik. Neke od mogućih poteškoća su:

- Tumač možda nije mnogo upućen u seksualno zdravlje.
- Jezik kojim govore možda ima ograničen rečnik seksa i seksualnog zdravlja.
- Jedine dostupne reči su iz kategorije slenga, koje mogu da budu uvredljive ili izazivaju nelagodnu kod tumača, klijenta, ili oboje.
- Umesto toga, dostupne reči mogu da pripadaju stručnoj terminologiji (medicinski izrazi, ili reči preuzete iz drugih jezika), koje klijent ili tumač ne razumeju pravilno.

- Ponekad ne postoje reči za neki deo anatomije, ili za određene seksualne radnje – tumač je prinuđen da stvari objašnjava izokola, što može da bude naporno i neprijatno.
- Ljudima je nekad naročito teško da priznaju da nešto ne razumeju, kada je reč o seksu ili seksualnom zdravlju.
- Ispovesti o seksualnom nasilju mogu da budu duboko uznemiravajuće, i da utiču na tumača.
- Tumač može da ima određene vrednosti u vezi sa seksualnim ponašanjem, koje utiču na njegovo tumačenje i na njegov odnos prema klijentu.
- Tumač možda ne shvata važnost poverljivosti.
- Tumači mogu da tumače za nekog člana porodice, prijatelja, ili blisko lice, što može da stvara pritisak ili inhibiciju kod klijenta ili tumača.
- Neki ljudi nisu u stanju da govore otvoreno u prisustvu tumača suprotnog pola.

Kultura

Kultura se definiše kao „niz zajedničkih normi, vrednosti, polazišta i viđenja (kako izričitih tako i prećutnih), i društvenih konvencija koje članovima jedne grupe, zajednice ili nacije omogućavaju da složno funk-

cionišu“ (Schott i Henley, 1996).

Kultura predstavlja važan uticaj na seksualno zdravlje. Može da igra značajnu ulogu u tom kako se ljudi ponašaju, šta očekuju, i kako sude o ponašanju ili iskustvu drugih ljudi. Ona isto tako utiče na to šta ljudi znaju o seksu i o čemu su voljni i sposobni da razgovaraju. U većini društava, seks je tabu tema, i mnogi ljudi imaju samo ograničen pristup informacijama o seksu i seksualnosti.

Važno je da vršnjački edukatori koji rade sa izbeglicama na pitanjima seksualnog zdravlja budu svesni kulturnih normi različitih zajednica, uključujući i svoju, i da budu uviđavni u odnosu na te norme. Izraz „kulturološki kompetentan“ se ponekad koristi da opiše ustanove ili pojedince koji rade na taj način.

Međutim, isto tako je važno imati na umu nedostatke oslanjanja na kulturološke informacije.

- Kultura u jednoj zemlji može da se razlikuje od drugog do drugog regiona ili društvene grupe.
- Individualna iskustva kulture se razlikuju u zavisnosti od brojnih činilaca, uključujući pol, uzrast, stepen obrazovanja, lokaciju, ekonomski status i porodične prilike.
- Kultura je tek jedan deo onoga za šta pojedinac smatra da čini njegov identitet, a ostale karakteristike mogu da se smatraju podjednako važnim pa i važnijim, kao što su zdravlje, emigracioni status, seksualna orijentacija, religija, obrazovanje, posao (odnosno nedostatak istog), etnička pripadnost, boja kože i lična filozofija.

- Ljudi su obično deo nekoliko „mikrokultura“ – radni kolektivi, porodice, verske grupe ili etničke grupe.
- Kultura ili neke njene prakse mogu da budu opresivni nekim od njenih članova, ili da krše njihova ljudska prava.
- Sve kulture se menjaju. Stavovi prema seksu i seksualnosti se stalno menjaju, a stepen tolerancije nikad nije stalan. Razvoj internet, primera radi, menja mogućnost ljudi da dođu do informacija o seksu, kao i njihove stavove prema seksu.
- Kultura je samo jedan od mnogih činilaca koji utiču na seksualno zdravlje, ponašanje i iskustva izbeglica

Ponekad poteškoće proističu iz toga što neko ne može da shvati šta se u ovoj zemlji smatra prihvatljivim ponašanjem, ili šta je u dozvoljeno zakonom. Uloge i ponašanje muškaraca i žena, i moć koju imaju odnosno nemaju unutar svog odnosa i šireg društva su bitne oblasti u kojima ljudi mogu da imaju veoma različita shvatanja o tome šta je normalno ili ispravno, a o čemu bi moglo da se raspravlja. Ovo može da se primeni na odnose između ljudi koji pripadaju različitim kulturama ili onima koji imaju isto kulturno nasleđe, kao i na istopolna i heteroseksualna partnerstva.

Izbeglice mogu da budu dodatno izložene usled siromaštva, nemoći i neizvesnog emigrantskog statusa, kao i nepoznavanja svojih prava i odgovornosti.

Religija

Većina religija utvrđuje pravila ili smernice u vezi sa seksualnim ponašanjem, uključujući abortus, čednost, kontracepciju, gej i lezbejsku seksualnost, brak, masturbaciju, ličnu higijenu i čistoću, vanbračni seks, ulogu i prava žena, i nevinost.

Pored toga, neki aspekti verske prakse i uverenja mogu da utiču na shvatanje ljudi o tome šta izaziva seksualno prenosive infekcije, i na njihove stavove prema lečenju. Primera radi, nekim ljudima je teško da uzimaju terapiju u određeno doba godine, kao što je vreme posta. Drugi pak veruju u narodne lekove, ili su od svog duhovnog vodiča primili savet da se, umesto na lekove, oslone na molitvu.

Vera za mnoge ljude može da bude izvor nade i važan mehanizam u suočavanju sa izazovima. Međutim, kao i u drugim oblastima rada sa azilantima i izbeglicama, važno je ne polaziti od pretpostavki o tome kako će nečija religiozna uverenja uticati na njihovo seksualno ponašanje ili stavove. Unutar jedne iste vere mogu da postoje različita viđenja ili tumačenja toga šta je ispravno a šta nije u pogledu seksa i odnosa. Ponekad postoji razilaženje između verskog učenja i svakodnevnih prakse sledbenika religije; primera radi, katolička crkva ne podržava korišćenje veštačkih oblika kontracepcije, ili mnogi katolici koriste kontracepciju.

4.

IZBEGLICE I SEKSUALNO ZDRAVLJE

U ovom delu dat je kratak pregled problema u vezi sa seksualnim zdravljem, na koje nailaze izbeglice.

Mnoge izbeglice neće imati znatne probleme sa seksualnim zdravljem. Neki će možda dugo čekati pre nego što odluče da se pozabave određenim pitanjima. Neki će odlučiti da su problemi koje imaju prolazni, ili da nisu važni koliko i ostali izazovi sa kojima se suočavaju. Što duže neko boravi u UK, i što je stabilniji njihov emigracioni status, to je verovatnije da će biti u stanju da se nosi sa problemima sa seksualnim zdravljem i usputnim poteškoćama.

Žene

Žene i devojke izbeglice su naročito izložene problemima su oblasti seksualnog zdravlja. Budući da su žene te koje ostaju u drugom stanju i rađaju, faktori rizika i izloženosti za žene i muškarce su od početka suštinski različiti, pri čemu žene snose veću odgovornost za sopstveno i za zdravlje svoje porodice.

Pored toga, mnogi zdravstveni problem vezani za seks i seksualnost, zavise i od prirode međusobnih odnosa muškaraca i žena. Žene često iz ekonomskih, političkih ili socijalnih razloga imaju manje moći u odnosima od muškaraca, i nisu u poziciji da se zaštite od neželjenog seksa, seksualno prenosivih infekcija, i nasilja.

Iskustvo seksualnog nasilja u njihovoj zemlji porekla je za mnoge žene razlog zašto traže azil. One se često suočavaju sa sličnim opasnostima tokom i nakon bega – u izbegličkim kampovima, detencionim i prijemnim centrima, i na ostalim mestima gde očekuju da će biti bezbedne. Mogu da budu silovane i eksploatisane prilikom pokušaja da otputuju, ili prinuđene na seks kao način “plaćanja” nekom agentu. Putovanje sa decom ih čini još osetljivijim, i ponekad su prinuđene da nude seksualne usluge kako bi zaštitile ili izdržavale svoju decu. Ovo ima posledice po fizičko i mentalno zdravlje, uključujući trudnoću, seksualno prenosive infekcije i HIV.

Pitanja iz oblasti seksualnog zdravlja

Život u UK nekim ženama, a naročito onim koje dobiju izbeglički status, daje mogućnost da se pozabave pitanjem zdravlja, steknu veštine i postignu veću nezavisnost. Mogu da se osećaju bezbednije, i u stanju su da počnu ispočetka. Problemi sa seksualnim zdravljem sa kojima se ove žene susreću mogu da budu slični onima koje ima i domaća populacija.

Poteškoće sa kojima se žene susreću i koje utiču na njihovo seksualno zdravlje uključuju:

- samohrano roditeljstvo
- posledice silovanja ili seksualnog nasilja
- trudnoća – željena ili neželjena – ponekad kao rezultat silovanja

ju u oblike seksualnog ropstva, uključujući decu i mlade koji su naročito izloženi tom riziku. Pored toga, muškarci i žene mogu da budu prisiljeni na seks kako bi pobjegli ili preživeli svoj put u izbeglištvo.

Silovanje može da se dogodi u braku ili romantičnim vezama, a počinilac može da bude i stranac. Silovanje može da bude deo prinudne seksualne inicijacije adolescenata. Isto tako se može da se koristi i za kažnjavanje žena koje su prekršile društvena ili moralna pravila, kao što su ona koja zabranjuju neverstvo.

Neki azilanti i izbeglice su žrtve silovanja i seksualnog nasilja u Srbiji. Počinioci mogu da budu iz njihove zajednice ili iz šire populacije. Ljudi koji žive u teškom siromaštvu su naročito izloženi riziku od zlostavljanja.

Seksualno mučenje

Mučenje je namerno nanošenje fizičkog ili psihološkog bola. U kontekstu zakona o ljudskim pravima, smatra se da se mučenje dogodilo ukoliko je bol nanet u pritvoru kod nekog službenog lica ili pod njegovom kontrolom, ili neslužbenog lica koje deluje u okviru neke organizovane grupe.

Seksualno mučenje često dozvoljavaju, naređuju ili vrše vojska, policija, ili organizovane i nasilne grupe (kao što su pobunjeničke grupe koje imaju kontrolu nad teritorijom) koje država ili ne želi ili nije u stanju da kontroliše.

Silovanje i seksualno mučenje imaju kako fizičke tako i psihološke posledice.

Fizičke posledice uključuju seksualno prenosive infekcije, uključujući HIV, i stanja koja se vezuju za nelečene seksualno prenosive infekcije - kao što je pelvična inflamatorna bolest - i osakaćene genitalije, hroničan bol, trudnoća, spontani pobačaj, impotencija, i menstrualni poremećaj. Uticaj na mentalno zdravlje može isto tako da bude veliki, jer ovakva iskustva stvaraju jako osećanje stida. Iskustvo seksualnog mučenja može da utiče na stav preživelog prema sebi kao seksualnom biću, i prema intimnim odnosima, i da potkopa porodični život.

Silovanje i seksualno mučenje se vrše sa namerom da ostave duboke psihološke posledice. Koriste se namerno kao sredstvo poniženja i uništenja, i mogu razorno da utiču na žrtvu, njenu porodicu i šire društvo. Buduću da je u mnogim kulturama seks tabu tema, preživelim može da bude izuzetno teško da govore o onom što im se dogodilo. Pored jakih osećanja stida i nemira, može da postoji i bojazan od represalija, ukoliko se u njihovoj zajednici sazna šta se dogodilo. Posledice po mentalno zdravlje mogu da budu dugoročne.

Muškarci su ti kojima je naročito teško da govore o seksualnom nasilju. Situacija može da bude i složenija ukoliko su prilikom zlostavljanja osetili seksualnu stimulaciju. To može da vodi ka tome da preispituju svoju seksualnost ili izgube interesovanje za seks. Muškarac koji su

- neupućenost u mogućnosti kontracepcije i usluga iz te oblasti
- neupućenost u usluge mamografije i cervikografije
- neodgovarajući smeštaj, gde se žene ne osećaju bezbedno i izložene su riziku od seksualnog uznemiravanja i nasilja
- strah da se ne nađu na ulici
- porodično nasilje
- pretnja ili posledice ženskog genitalnog sakaćenja
- rad u seks industriji, uključujući eksploataciju kroz trgovinu ljudima
- prisilni brak
- zabrinutost u vezi sa seksualnim zdravljem i blagostanjem
- pitanja u vezi sa seksualnom orijentacijom.

Izbeglice često dolaze iz društava u kojima su polovi razdvojeni, a žene naviknute na to da budu deo jedne šire mreže ženske podrške na nivou porodice. Neudate azilantkinje u ovoj zemlji mogu da se osećaju vrlo nesigurno i podložne zloupotrebi. U zajedničkom smeštaju, one će skoro sigurno biti u osetljivoj manjini.

Silovanje

Visoka komisija Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) usvaja sledeću definiciju silovanja i bračnog silovanja, Međunarodnog krivičnog suda.

“Prodiranje u bilo koji deo tela žrtve ili počinio- ca polnim organom, ili u analni ili genitalni otvor žrtve bilo kojim predmetom ili bilo kojim drugim delom tela silom, pod pretnjom sile ili prunodom, korišćenjem prinudnog okruženja, ili protiv lica koje nije u stanju da dâ istinsku saglasnost”.

Postoje mnogi drugi oblici seksualnog uznemiravanja i eksploatacije; važno je imati na umu da je neko ko je bio silovan verovatno iskusio i druge oblike seksualnog nasilja, i da neki ljudi dožive seksualno nasilje i bez silovanja.

Seksualno nasilje i silovanje se rutinski koriste u ratu i oružanim sukobima, uglavnom protiv žena, mada su žrtve ponekad i muškarci i dečaci. Nalaz nedavnog izveštaja organizacije Human Rights Watch je da je seksualno nasilje i dalje “sistematsko i neumitno” čak i u vreme mira, usled toga što “država ne shvata ozbiljno, ne sprečava i ne sudski ne goni rutinsku i rasprostranjenu diskriminaciju i nasilje nad ženama” (Human Rights Watch, 2004).

Silovanje može da počini bilo koje lice koje se nalazi u poziciji moći, uključujući vojnike, službena lica, i članove porodice i zajednice. Neke ljude siluju u zatvorima. Druge prisiljava-

preživeo seksualno nasilje može da posumnja u svoju sposobnost da bude otac, i da sa pesimizmom gleda na budućnost.

Nuđenje pomoći preživelim

Osoba koja je preživela seksualno mučenje ili silovanje bi, ukoliko je to prikladno, trebalo da razgovara sa lekarom ili medicinskim tehničarom. Te osobe moraju da prime svu neophodnu lekarsku negu. Njihovo iskustvo može da bude važno za njihov zahtev za azil i, ukoliko je to moguće, o tome bi trebalo da bude sastavljen pisani medicinsko-pravni izveštaj. Neki činovi seksualnog nasilja ne ostavljaju fizičke ožiljke, te stoga lekarima može da bude teško da potvrde ispovesti o seksualnom zlostavljanju, a naročito ukoliko je od događaja prošlo dosta vremena. Izveštaj psihijatra takođe može da bude važan u tom zahtevu za azil.

Ukoliko je to prikladno, preživelim bi trebalo preporučiti da se testira na HIV i ostale seksualno prenosive infekcije. Važno je da ne odlažu testiranje, i da mogu da se testiraju čak i ukoliko nemaju nikakve znake ili simptome. Budući da je moguće da se HIV ne pokaže odmah prilikom prvog testiranja, trebalo bi ih zamoliti da se testiraju tri meseca nakon što su imali seksualni odnos koji ih je izložio riziku od zaraze HIV-om. Isto tako, trebalo bi im ponuditi savet i podršku u pogledu važnosti korišćenja kondoma ukoliko su seksualno aktivni.

Pravo na lečenje zavisi od toga u kojoj fazi postupka dobijanja azila se lice nalazi, što bi isto tako trebalo imati u vidu.

Mnogi ljudi su nervozni kada su suočeni sa testiranjem na HIV, i to iz više razloga. Razgovor pre testiranja je važan kako bi se razumelo koje su prednosti testiranja, šta će se dogoditi ukoliko je test pozitivan, i da će savetovanje i podrška biti dostupni i nakon testiranja, kada stigne rezultat.

Pored toga, moguće su i lečenje ili drugi oblici podrške ljudima kojima je iskustvo seksualnog mučenja ili silovanja uticalo na mentalno ili fizičko zdravlje. Savetovanje može da bude od pomoći onim ljudima koji su spremni da govore o proživljenom seksualnom nasilju, i drugim gubicima i traumama. Neki drugi, međutim, se radije usredsređuju na konkretne na praktične izazove života u UK i svojih novih početaka.

Linkovi ka mrežama unutar zajednice i svrshodne aktivnosti kao što su događaji u okviru zajednice, ili volonterski ili plaćeni rad mogu isto tako da budu od pomoći u napredovanju.

HIV

HIV može sa sobom da nosi veliku stigmu. Strahu od HIV-a može da se pridruži i neprijateljski stav prema azilantima, i to da određeni delovi populacije pogrešno smatraju da izbeglice donose bolesti i zarazu u UK. Pored ovih, tu je i bojazan da tuđinci preopterećuju britansko

zdravstvo. Svi ti faktori su učinili HIV jednim akutno osjetljivim pitanjem za neke azilante i izbeglice, kao i za ustanove.

Kontracepcija

Neke izbeglice možda nisu ni svesne važnosti korišćenja kondoma u cilju bezbednijeg seksa, mada neki zdravstveni radnici prijavljuju da u ženski kondomi popularni među ženama iz nekih afričkih zajednica.

Važno je izbeglicama predstaviti hitnu kontracepciju. Hitna kontracepcija može da se koristi nakon nezaštićenog seksa, to jest seksa bez kontracepcije, ili ukoliko se smatra da kontracepcija nije pružila zaštitu.

Neplanirane trudnoće

U nekim slučajevima žene su u onoj fazi trudnoće kada abortus više nije moguć, te su im mogućnosti ograničene. Možda radije razmatraju usvajanje. Neke žene mogu da imaju pomešana osećanja, i sve je veća zabrinutost da su azilanti i izbeglice – kako odrasli tako i deca – izloženi riziku od eksploatacije u seks industriji. Postoji isto tako zabrinutost da neki muški azilanti i izbeglice koji plaćaju seks ne znaju „pravila ponašanja“ koja pružaju bezbednost licu koje prodaje seks, a i klijentu, i da ne shvataju moguće rizike.

U mnogim gradovima, novopristigli azilanti stanuju u siromašnim četvrtima koje su ponekad i četvrti crvenih fenjera. Muškim

izbeglicama mogu da priđu ljudi koji se bave prostitucijom, ili oni sami mogu da priđu seks radnicama na ulici. Ti muškarci su možda imali ili nisu imali kontakt sa seks radnicima (ili ljudima koji se bave prostitucijom) u svojoj zemlji porekla.

Neki od njih slabo razumeju kako ta industrija funkcioniše, I postoji niz kulturoloških stavova i očekivanja koja mogu da vode ka nesporazumima i, u nekim slučajevima, zloupotrebi ljudi koji se bave prostitucijom.

Trgovina ljudima

Trgovina ljudima se definiše kao „kretanje ljudi upotrebom sile, prevare ili prinude, radi prinudnog rada, služinstva ili praksi sličnih ropstvu“. Ovo je globalni problem i rangira se kao treći, ekonomski najunosniji oblik međunarodnog zločina, iza trgovine oružjem i drogom.

Najčešće su žrtve žene i deca kojima se trguje za radi seksualne eksploatacije putem prodaje seksualnih usluga ili pornografije. Muškarcima i ženama se trguje i radi eksploatacije rada. Mnoge žene kojima su na taj način prinuđene na rad u domaćinstvu na kraju budu silovane i seksualno zlostavljane od strane svojih „poslodavaca“. Uslovi u kojima te žene rade nisu regulisani, i jednaki su ropstvu. Nekim ženama i decom se trguje da bi se eksploatisali kao podnosioci zahteva za beneficije.

Često su žrtve trgovine ljudima namamljene da se presele obećanjem o boljem životu. Faktori

koji ih obično odlučuju na to su siromaštvo, samohrano roditeljstvo, prethodne nasilne veze i disfunkcionalan ili poremećen porodični život. U nekim slučajevima, mlade žene i deca se otimaju, ili ih njihovi roditelji daju (a ponekad i prodaju) nekome ko im obećava posao u inostranstvu ili mogućnost školovanja.

Glavna izvorna područja u trgovini ženama i decom su zapadna Afrika, istočna Evropa i jugoistočna Azija. Oni često putuju obilaznim rutama ili preko nekoliko zemalja. Mnogi završe na prinudnom radu u nekoliko zemalja.

Trgovci ljudima često sele žene i decu od grada do grada, kako bi ih držali u izolaciji i onemogućili da stvaraju mreže podrške, a i kako ne bi bili otkriveni. Postoji više slučajeva maloletne dece bez pratnje odraslog lica, koja traže azil na mestu ulaska, a zatim nestaju nedugo pošto su zbrinuti. To je stoga što im je trgovac dao stroga uputstva da stupe u kontakt sa agentom nakon što im je odobren ulazak, a oni se plaše da ne poslušaju.

U nekim slučajevima, žrtvama trgovinom ljudima se, u slučaju da pokušaju bekstvo, pretni nasiljem, vudu kletvama, pa čak i smrću, a pretnje su usmerene i ka članovima njihovih porodica kod kuće. Ponekad ih drže u izolaciji, bez putnih isprava ili novca, i drže ih u lažnom uverenju da duguju (navodeći veće iznose od stvarnih) za putne i životne troškove.

Ima i žena koje se odluče da dođu u ovu zemlju da bi prodavale seksualne usluge. Neke od njih mogu da se smatraju žrtvama „trgovine“, ukoliko im je put omogućio neko drugi, a uslovi u kojima rade u UK su eksploatatorski, i nisu onakvi kakve su očekivale – primera radi, kada im se oduzima zarada, dokumenti i sloboda kretanja, ili kada trpe druge oblike zlostavljanja.

Fizičke, psihološke, seksualne i emocionalne posledice trgovine ljudima ponekad trajno utiču na nečije blagostanje i reproduktivno zdravlje.

Porodično nasilje

Porodično nasilje je „fizičko, psihološko, seksualno ili finansijsko nasilje koje se vrši u prisnom ili porodičnom odnosu, i stvara obrazac prinude i kontrole.“

Organizacija Prava žena (eng. Rights of Women) definiše ga kao „bilo koje nasilje ili pretnja nasiljem unutar i van kuće između članova porodice ili domaćinstva partnera u postojećim ili prethodnim vezama. Ono može da uključuje mentalno, emocionalno, fizičko i seksualno nasilje. To podrazumeva uznemiravanje, na primer neprekidno slanje pisama, upućivanje telefonskih poziva, slanje tekstualnih poruka ili e-mailova, i psihološko ili mentalno zlostavljanje“ (www.rightsofwomen.org.uk, od februara 2007.).

Iako je u većini slučajeva porodičnog nasilja muškarac taj koji zlostavlja ženu, ono može da se događa i u istopolnim vezama, a u najmanjem

broju slučajeva je žena ta koja zlostavlja muškarca.

„Ženama izbeglicama je naročito teško u takvim situacijama, usled neizvesnosti njihovog emigrantskog statusa, nepoznavanja jezika, sistema i usluga, i rasizma – što je dodatno pogoršano njihovom nevidljivošću koja proističe iz potčinjenog položaja koji imaju u svojim zajednicama“.

Rodna jednakost

Žene i devojke izbeglice bivaju stalno i iznova izneverene od strane međunarodnog sistema zaštite. Kako je dole detaljno navedeno, te žene i devojke su marginalizovane, i trpe endemsko seksualno nasilje i diskriminaciju. Cilj rodne jednakosti¹ je i dalje jedan neuhvatljiv san. Uprkos razvoju u oblasti međunarodnog prava i politika tokom proteklih 30 godina, nije se odgovorilo na potrebe žena i devojaka izbeglica za zaštitom, a njihovi glasovi i sposobnosti se ignorišu.

Žene i devojke izbeglice: ranjiva manjina

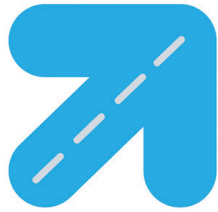
Preovlađujući diskurs o ženama i devojka izbeglicama je već previše dugo diskurs o „ranjivoj manjini.“ Ova karakterizacija se učvršćuje pričama u medijama i reklamnim materijalima za prikupljanje sredstava, u kojima su one prikazane kao jadne i beznadežne. Žene i devojke nisu po sebi vulnerabilna grupa, a ni „manjina“, budući da čine više od 50 odsto razni grupa unutar izbeg-

ličkih populacija. Iako sa muškarcima i dečacima dele iste osnovne potrebe za hranom, vodom, smeštajem, higijenskim uslovima i bezbednošću, one imaju i dodatne, znatno drugačije potrebe. Najvažnija razlika je endemsko i često sistemsko seksualno i rodno zasnovano nasilje nad ženama i devojka. Muškarci i dečaci su isto tako žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, što ponovo stvara potrebu za različitim i odgovarajućim odgovorima (Freedman 2016; Krause 2015).

Postoji opasnost od usredsređivanja isključivo na ranjivosti žena i devojaka, i stvaranja diskursa o bespomoćnim žrtvama. Tokom poslednje decenije načinjen je pokušaj da se taj fokus promeni, i da se prepoznaju prednosti žena i devojaka izbeglica: činjenicu da su izdržljive i da poseduju ogroman socijalni kapital i sposobnosti. Uprkos slojevima diskriminacije, one nisu tek puke pasivne žrtve. U mnogim izbegličkim kampovima i lokacijama, žene vode obdaništa, organizuju staranje o siročadi i izgubljenoj deci, pružaju utočište ženama koje su pretrpele seksualno ili rodno zasnovano nasilje, raspoložu oskudnim sledovanjem kako bi prehranile svoje porodice, vode manje poslove kojima izdržavaju porodicu, organizuju osnovne škole i pružaju zaštitu. Mnogo toga rade bez sredstava ili spoljne podrške. Kada nema muškaraca, žene na sebe preuzimaju sve uloge u porodici i zajednici. Žene poseduju zvanične veštine, kao i čitav niz nezvaničnih veština i sposobnosti. Žene mogu da doprinosu svojim oštroumnim viđenjem problema sa kojima se susreću u kampovima i na lokacijama, i da formulišu moguća

rešenja. Međutim, zbog svog statusa manjine i diskursa o ranjivosti, njihove mogućnosti, veštine i sposobnosti često ostaju neprepoznate. Žene su učutkane tako što im se ograničava prisustvo na svakom nivou, i to kulturom, tokenizmom, rodnim stereotipovima i nepostojanjem finansiranja ciljnih programa. Stoga bi fokusiranje isključivo na prednosti značilo ignorisanje široko rasprostranjenim izazovima, diskriminacije i zlostavljanja koje trpe žene i devojke izbeglice. One su jake i snalažljive, ali u isto vreme i viktimizovane i marginalizovane. Obično prežive, uprkos opasnim situacijama u kojima se nalaze.

Postoje mnoge prepreke ka organizacionim promenama neophodnim kako bi se postigla rodna jednakost, i kako bi se popunile praznine koje trenutno postoje u sistemu zaštite žena i devojaka izbeglica. Da bi došlo do pozitivne promene, potrebno je priznati postojanje političkih i ideoloških prepreka ka uključenju žena i devojaka. Moramo da se pozabavimo time kako su ove prepreke ugrađene u društvene strukture koje prisilno izmeštaju ljude, i operativnim odgovorima kojima se tretira pitanje potrebe izbeglica za zaštitom.

SRH Serbia
IPPF member

IPPF International
Planned Parenthood
Federation

European Network